

MERZA JÓZSEF

FERIA QUARTA CINERUM (KÓSA GONDOLATOK)

A szentmise befejeztével a pap ismét a hívek felé közeledik, kezében megcsillan a tálca, rajta fakó halom. Behunyom a szemem, a pap ujjja melegen végigfut a homlokomon, a hamu az arcomra pereg. Emlékezz, ember!

Félrehúzódok, gondolattalanul nézek a fénybe és homályba. Lépések húznak el mellett: fiatalos frissességgel, felnőtt nyugalommal, öreges bizonytalansággal. Egyesekre futólag ránézek, másokról csak egy könnyű szellő tudósít. Órámat keresem, táskám veszem, megtörölöm arcomat és hunyorogva kilépek az utcára, a reggeli sodrásba, én, a megjelölt, por voltára gondoló ember.

Emlékezz! Jó a mi Egyház-Anyánk, hogy egyszer egy évben a diadal barkáinak hamuját szórja reánk. Kár, vagy éppen jó, hogy nem szentség a hamvazás, amely összekapcsolja az ujjongást és a sírást? Kevés-e vagy nagyon is sok, hogy egy marék pornyi emberségünkben egy időre lakást vesz és felfénylik a Teremtő Isten Lelke? Ez a szertartás több, mint ide-oda járkálás, felmenet és lemenet, meghajlás és felolvasás.

Ez a szimbolikus aktus közvetlenül szembesít létemmel. A Föld embere hordozza az Istent, s ezért az istenhordozásért az Alkotó újra gyúrja a hűséges sarat, hogy majd egy teilhardi vízió átszellemült, örök életet érdemlő Anyaga legyen, a múlt Föld Szent Vegyülete. De most még csak por és szinte azt várnám, hogy a pap heves mozdulattal belemarkol a hamuba, két tenyérrel tartja elém: „ezt nézd, és gondolkozz!”

A hamvazás létemet tárja fel, ezért nagy jel. Csakúgy, mint a lábmosás. Vannak dolgok, amiket formává üresíthet, de mégsem hagy el az Egyház.

Emlékezz, ember! Semmiségedre, meg arra, hogy honnan jöttél és hová tartasz, te, Lélek-hordozó Hamu. Emlékezz első találkozásaidra Istennel, emlékezz a ködös, sötét hajnalok Rorate miséire, a Tantum ergo mellékhajók és karzatok között bujkáló gregorián dallamaira, októberi vagy májusi litániákra, a kóruspróbák egymást kergető, összefonódó dallamíveire, első előadásodra a kongregációban

vagy önképzőkörben. Talán hosszú verseket is szavaltál és az Érsek Atya megsimogatta felhevült arcodat.

„Tudod, hogy sokan gyűlölnék titeket?”

Az álmodozás kapuja durván becsapódik. A jelenben élünk.

Dehát a jelen mégis csak egy korossá vált múlt! Hol van az Érsek, aki megsimogatja arcomat? Hol van a prézes Atya, aki megdicsér hitvallásomért? Miért vagyok egyedül? Szóljatok!

Konzervatív lennék én is! Szeretném a fényt és pompát, meg Isten Államát a Földön, amelyet jótékonyan tart fenn az igazságos uralkodó ereje. Nem kritizálnék sem egyházat sem papot, engedelmesen és gyermeki figyelemmel hallgatnék minden szót, amely az előljárók ajkáról fakad. Nem tehetek róla, hogy ezeket a szavakat megpróbálta az idő, a történelem, hogy a szavak hordozói nem tudtak hűségesek maradni az Igéhez, hogy új, erősebb szavakat kellett keresnem, ha meg akartam maradni Isten mellett. A régi szavakból csak új bálványimádásra futotta, a régi szavak nem tudták megtartani Isten népét, a régi szavak erőtlenségéből papok és hívek tucatjainak tagadása született.

„Bűnügyi Osztály”

Isten- és emberszeretetre, engedelmességre, mások tiszteltetére nevelt emberek haladnak végig a folyosón. Úgy vélik: az isten- és emberszeretet engedetlenségre kötelezi őket. Az engedetlenség törvénykönyvbe ütközik, tehát bűn. Ezért ők bűnösök. Miért bűnösök? Mert engedetlenség. Miért bűnösök? Mert meg akarják menteni a világ egy darabját a Gonosztól. Aki megment Istent, bűnös lesz az emberek előtt. Ez tapasztalati teológia. Ilyen tapasztalatra tesznek szert Latin-Amerika lakóinak ezrei, meg a katonai ügyész ajtaja előtt szorongó ifjú hitvallók. Kiüresítette önmagát, bűné lett, értünk, megmentésünkért. Hogyan értette ezt Pál? Absztraktul, az északi teológia teológia szellemében, vagy praktikusán, úgy, ahogy azok értik, akiket ütnek?

„Mindenki gyűlöl titeket! Miért nem tudtok másként viselkedni?”

„Úgy gyűlölöm, mint a bűnömet” – szokták mondani a rendes emberek. Engem gyűlölnék, a rendes emberek gyűlölnék, Istent szolgáló és Isten szolgálatára készülő emberek gyűlölnék. Ezért bűnös vagyok, bűn vagyok. Nem vagyok rendes ember.

A télen átgondoltam Nátán életét. Sikeres próféta volt. Meghallotta Isten üzenetét, elment a bűnös királyhoz, jó pedagógiai érzéssel előadta mondanivalóját, biztos volt az igazságában, dolga végeztével hazament. A király fogadta és meghallgatta a prófétát, bűnbánatot tartott, megújította életét. Teljes volt az összhang a tolmács és az üzenet címzettje között.

Én is keresem az összhangot, de eddig még semmi sincs belőle. Elhittem és elmondtam azt, amit legjobb igyekezettel tanultam a hittanórákon Isten szolgáitól, de Isten más szolgálói és egyéb szolgák megharagudtak érte. „Nem jól tanítottak minket a barátok” – szokta mondani egy mérnök osztálytársam. Igaz – gondoltam – de a profán világban is előfordul, hogy valaki jogosan bírál a vállalatnál

és holnap már útilaput kötnek a talpára. Aztán fordulhat ide és oda, keresheti az igazságát, mert a vállalati igazgató összeköttetései gyakran a minisztériumig is elérnek. Legjobb esetben kap egy külön szobát a vállalatnál és hónapokig nem adnak neki munkát, rá se nyitják az ajtót. Le-rontják hitelét, háta mögött beszélnek, hozzá szólni senki sem bátor. Így mondják napilapjaink. Tehát másutt is vannak még „rosszul nevelt emberek”.

Az Egyház „legjobb szolgálát fészíti keresztre” – írja Marcel Légaut. Annyi a szerencsém, hogy nem vagyok a legjobbakkal közlő – teszem hozzá én. Pedig „sokan azok közül, akikkel a legkeményebben bánt az Egyház, vallásosabbak voltak, mint számos mai kutató. Olyan ragaszkodást örökölték az Egyház iránt, amelyet ma már nem ismerünk”. Hátha, mégis – toldom meg ismét én.

Életek, sorsok peregnék előttem, köztük az enyém, hozzátartozóimé, barátaimé. Jó, ha az ember tudja, hogy honnan jön. Még jobb, ha valamelyes valóságérzéssel felismeri a jelent, hogy tervezni tudjon a jövőre.

(Rendszeresebben)

Mit látok a jelenben?

Dolgozó ember vagyok. Reggel az iskolás gyerekekkel indulok. Az iskolánál elválnak és megyek a munkám után. Eladom az alvástól megújult fizikai és szellemi erőmet a munkáltatónak és este érek haza. Az estét kitölti a családra, a közösségi találkozókra, a tanulásra, a készülésre, egyéni beszélgetésekre, némi szervezésre, olykor a fáradtságtól elnyúlásra, majd egy kis csendben ülésre, imádságra feldarabolt idő. Átlagos élet ez, tucatjával tesszük ugyanazt, különböző arányokat alakítva ki, mivel – akár menők, akár lépegetők vagyunk – a termelés által meghagyott szabad időnk az isten- és emberszeretet és nem a tv vagy az önzés jegyében akarjuk eltölteni.

Hívó ember vagyok, a szó jézusi tartalma szerint. Sokat bánkodom is amiatt, hogy lépten-nyomon elmaradok azoktól a jellemző erényektől és teljesítésektől, amelyek a lelki könyvek szerint a hívó ember sajátjai. Egy kezemre nem fér rá az a sok szentté avatási akadály, amelyet a Borkorlelkiség szerzője fog majd felsorolni – teljes joggal. Mégis hívó, átlaghívó, tömeghívó vagyok abban az értelemben, hogy hitetlenségem ellenére döntően hiszek Jézusban, az Ő útjában, és azt tartom jónak minden ember számára. Ebből a hitemből fakadóan, a hétköznapiak hosszú, terméketlen során időnkint mégis sikerül tennem valamit, hogy ezekkel a ritka cselekedetekkel bizonyítsam időről-időre azt, hogy egynek akarom a szót és a tettet. Sokszor lelobozódok, egy nap háromszor is vált a hangulatom, mégis, évtizedek óta hűséggel hajtogatom a bűnbánat és a jóra fogadkozás formuláit.

Közösségi ember vagyok, aki – bár hajlama szerint szeretne önmagának élni – mégsem tud meglenni társak nélkül. Bár dalolja az új idők új dalait, nem tud meglenni nevelő Egyháza nélkül. „Az okos gyerek ne szégyellje öreg és egyszerű szüleit” – mondtuk már korábban is. Nem akarom sem elhagyni sem megtagadni szülőmet, aki által gyerekből felnőttem. Ha apám nem mutat ujjával aj-

tót, nem kívánkozom ki a házból. A gyerek láthatja a szülők tévedéseit és tehetetlenségeit, de ez nem csökkenti a hálát, amelyet a tőlük kapott jóért érez. Ha már – a nagy okosságunk mellett – magunk is elkövettünk elég sok bűnt, akkor tudomásul vesszük mások „jogát” is a bűnök elkövetésére. Csak azt a jogot nem engedjük meg senkinek, hogy a bűnt erénynek maszkírozza. Megengedem, hogy az embernek nehéz elmenni a munkatáborba, még ha meleg vízben is lehet ott mosakodni, nem is túl ritkán. Megértem az érveit, hiszen nem vagyok fából. De mégis, előbb-utóbb már kiabálnom kell, hogy ha a keresztények sorra megesküsznek a Sátánnak, akkor az az ország nem Isten országa, akkor Isten Országa a potenciális gyilkosok társasága, akkor valóban az igaz, hogy a Föld a Sátán műremeke. Nem vagyok naiv, nem döbbenek meg Wilder módjára attól, hogy a keresztény Róma nem keresztény, hogy bíborosai hitetlenek. Egyházamtól kereszténytelen egyházfejedelmek sem tudnak elvadítani. Tudok emberileg és tudok történelmien gondolkodni. Ezért vallom laikusok és klerikusok eredendően egyetemes képességét a bűnök elkövetésére, ezért hiszem a jelenleg kétféle nép eredendően egyetemes képességét a megtérésre. De elvesztem türelmemet és önfegyelmemet, ha megjelenik a bűnt dicső tettek beállító gondolat Nagy Hazugsága.

Állampolgár vagyok. Beleszülettem az első világháború után szétdarabolt országba, annak ezernyi problémával küszködő társadalmába. Majd ez az állam összeomlott és új állam írt új kötelességeket gyerekefjem elé. El kellett döntenem, mihez vagyok hűséges, mert az évek során megláttam, hogy az önmagát első helyre tevő Állam, szükség esetén megöli saját fiait is. „Salus rei publicae suprema lex esto” – nem, ez már nem az én elvem. Nem dolgozom többé vakon, engedelmesen és gondolattalanul a parancsokat osztogatóknak. Emberekért akarok dolgozni, azoknak az embereknek a javáért, akikkel összeköt – még ha igen bonyolultan is – a mindennapi munka. Nem akarok részt venni ártó tevékenységekben, de igent mondom mindarra, ami jobba, szebbé teszi az életet. Mivel nem vagyok tétlen tagja a társadalomnak, elvárom, hogy a társadalom teljes jogú polgárának tekintsen. Elvárom, de nem verekszem ki. Elvárom, mert abból indulok ki, hogy a törvényhozók és alkalmazók nem törekedhetnek a polgárok kárára. Nekik is fel kell ismerni a törvényben rejlő ellentmondásokat és ha valóban az emberért alkották a törvényt, akkor az ember érdekében újra is kell formálniuk. De nem verekszem ezért, mert az a törvény, amely verekedés révén lesz törvény, csakis elnyomó törvény lehet. Tudom, hogy a törvényalkotás emberi közelítés az Eszményi Társadalom megvalósítására. Mivel jól tudom ezt, ezért egyrészt követem a helyesnek látszó előírásokat, másrészt ellene mondom a rosszaknak. Miért? Mert minden közelítés egyszerre jó és ugyanakkor rossz. Értelmezésében benne van fény- és árnyoldala. Emberségünkben pedig az van benne, hogy a mai közelítések holnap már nem elégségesek és azok dolgoznak az emberiség javáért, akik ma megmutatják a hibát és szembe szegülnek a rossz-

szal. Nem azok, akik karhatalommal merevítik meg a fejlődést, hallgattatják el a bírálatot. Ezt meg kell mondanom, nagyon határozottan meg kell mondanom. Nem gúnyolódok. Tőlem nem hallotok rendőrvicceket, nem gúnyolom egyházi előljáróimat. A politikai viccek lelkes mesélése a tehetetlen, vagy eleve semmit sem csinálni akaró emberek perverz önkielégítése. Tudom, mennyire magányos az ember, hogy diktátoroknak mondott példányai is mekkora erőfeszítéseket tettek azért, hogy megte-remtsék az Ember országát. Mint ember, profán tisztelettel tekintek a balul sikerült kísérletek sorára. A bajt és halált okozó küzdelmek mindig tartalmazznak valami fenséges elemet a Hamu küzdelméből az Örökkévalóság rendjéért. Ennek elismerése azonban nem azt jelenti, hogy kritikátlanul azonosulok egy emberi berendezés összes elemével. Nem akarok torony tetején, vagy sivatagban élni, elismerem, hogy viszonznom kell a társadalom gondoskodását. Sőt, nemcsak elismerem, hanem eleve akarom is viszonzni, sőt kezdeményezni is szeretnék. A társadalmi kapcsolatomban tartalmát, formáját azonban egyértelműen megszabja, hogy „heaven is my destination” – sorsom az ég.

A földgolyó lakója vagyok. Kellő képzelőerő híján egy nagy nemzetközi repülőtérrel tapasztalja az ember, hogy Földünk immár egyetlen nagy lakóterület. Percenként mozognak meg a tájékoztató táblák lapjai és pörgetik előre az úti célnak szánt városneveket. A betonról egymás után szállnak fel a repülő, az utasfolyosók ontják a legkülönbözőbb színű, öltözékű, alkatú embereket. Ezernyi ember, ezernyi probléma. Öröme, gondok, sőt tragédiák áramlanak velük. Ne érezne magát felelősnek az ember, amikor ráébred: része egy nagyon nagy, változatos közösségnek? A másik gondja holnap az enyém is lehet, a másikon segíteni ma vagy holnap kötelességem. Az egészséges Egyház mindig internacionalista. A szentek egységében élénk tárja az egész Föld gondját-baját és arra biztat, hogy keressük meg a magunk eszközeit nemcsak a keresztények, hanem minden embertársunk megsegítésére. A jó információ nagy erő. Az elnyomó rendszerek ezért vadásznak mindig Bibliákra, újságokra, könyvekre és sokszorosító eszközökre. Mert a hír szolidaritást hoz létre, a szolidaritás cselekvésre, még ha erőszakmentesre is ösztönöz. A hír leleplez, felkelti a figyelmet, kinyitja a pénztárcákat, anyagi erővé válik, elkötelez életeteket. Teréz anyák – és hány ezer ugyanolyan becsületes, csak éppen névtelen misszionárius van mint ő – indulnak útra, Albert Schweitzerek, Léger bíborosok vállalnak sorsközösséget „értéktelen” feketékkel. Püspökök adják el palotáikat, mondanak le ékszerekről, vállalják halálbrigádok fenyegetéseit, mert egy a Föld, egy az emberiség és egy az Isten, aki a Földet is meg az embert is teremtette. Ne látnám ezt, amikor naponta elfészkelődöm és felütöm újságom lapjait? Ha nem kifejezetten, akkor a sorok között.

Ne vennék példát a romlatlan marxizmustól, amely, természeténél fogva szintén nemzetközi? Mit kívánok tenni, hogy megérdemljem a keresztény nevet az ötmilliárdos világban?

Emberi család tagja vagyok. Szándékosan csaptam át hirtelen a legkisebb közösséghez. Nem sokat ér az emberiség megváltásáról gondolkodni és közben kudarcot vallani házunk falai között. Buzgó prófétaként szaladgálni a világban, de elhanyagolni élettársunkat, gyermekeinket. Na, nem szándékosan, csak úgy, menetközben. Míg más mezején dolgozunk, gyorsan elszaladhat az idő és elkésünk saját kertünk esedékes munkáinak elvégzésével. Költői úgy-e? Az viszont nem költői, hanem gyomorremegtető, szívet összeszorító, amikor rájövünk: valaminek az ideje elmúlt, jóvátételmentesen elmúlt és már csak a viszsza nem fordítható tényeket nézhetjük. Valamiben reménykedhetünk, bizonyos helyzetekből nagy-nagy erőfeszítésekkel ki lehet jutni – talán a semlegesség szintjére. Ki lehet elég okos a minden és egy dialektikájában? Ki tud úgy dúdolni kisfiának, hogy közben elnyomott emberekre gondol? Lehet szeretni életre szóló köteléssel egy férfit vagy egy nőt, hogy érte félretoljuk éhező, éhen haló gyerekek, nők, férfiak gondját? Lehet magára hagyni élettársat azért, mert mások is jogot formálnak szeretetem egy darabjára? Csak a cölibátus a megoldás, minden más csak szívfájdalom? Nélkülözhetetlen-e a feszültségek fájdalma az egészséges élethez? Ahol nincs fájdalom, ott ideget öltek, amputáltak valamit, testrészt vált élettellelenné. Igaz-e a széles mosoly, a Bolond Istokok estéinek idillikus tűzpatogása, vagy inkább Illyésnek van igaza, aki azt állította, hogy aki közösséget vállal, az szenvedést és fájdalmat vállal? Életet élni annyi, mint kikerülhetetlen fájdalmat élni? Tapasztalati teológiára van szükségünk a házasságról meg az apostolságról, de nem a fizetett apostolok tapasztalataiból, nem is a főfoglalkozású pszichológusok életéből, hanem az átlag-küszködő, átlag-képességű, átlag-keresetű, önmagukon kívül másokkal is törődő keresztény családok nem íróasztalnál kiagyalt világából.

Mit látok? Egy elmélkedésben nem kell mindent látni. Az elmélkedés nem monográfia irodalommal és lábjegyzetekkel. Az elmélkedés megszólalás és felhívás: Hallgass meg és gondolkodj velem!

Mit látok mégis?

Ravaszul liberalizálódó világot. Keresztény és marxista Vang An Si-k jöttek rá, hogy az ember tollasodási vágya elseper mindenféle szent és demokratikus ideológiát. Ha „remény sincs meggazdagodni”, akkor meg kell ölni a bestiát, aki megakadályozza boldogulásunkat. „Ott tévedtünk, hogy azt gondoltuk: árubőség nélkül is meg lehet teremteni a szocializmust” – mondta nekem egy idős, marxista meggyőződésű két ízben is kényszermunkát vállalt kollégám. Az ember kettőről háromra akar jutni – mondjuk, idestova húsz éve. És én is érzem, Te is érzed, hogy életünkben újra és újra meg kell harcolni – nem a fordítottjéért, hanem általában – a helyben maradásért. Ami ezen felül sikerül, azt felírjuk a kéménybe. Nagy a vágyunk „keresztény világ-fiainak” lenni és körülöttünk egyre harsányabban ereszt a világ a Pénz Istenhez Mammon-imát. Már csak a címkék a régiiek, azok sem mindenütt, s miközben a kiüresedett vallási és nem-vallási cím-

kék alatt közös erővel futunk a gazdagság után, fejük felett némán keringenek az egyetlen, nagy, változatlan és hamisítatlan valóságnak, a katonai Szerződéseknél láthatatlan, sötét holdjai. Bolond haláltánc így az élet, drága barátaim!

Ennek a ravaszul liberalizálódó világnak nem kellene a keserű hangok, fancsali képek. Sem jobbról, sem balról. Ide a társadalmi elégedettség, a hivatalbeli önelégültség táblabíró világbeli, uram-bátyám stílusú fraternizáló szövirágai illenek. Ez a világ egyidejűleg üldözi a prófétákat és egyidejűleg szívja el tőlük az életet jelentő levegőt. Tudnom kell bírni a ritka levegőt, ha meg nem fojtanak. Tudomásul kell vennem, hogy a hatalmi eszközökkel támogatott intézmény mindig szebb kulisszákat tud teremteni, mint saját amatőr mázsolmányaim. Mi több, nemcsak kulisszái vannak, hanem értékes festményei is. Mondhatom ezekre a képekre, hogy régiek, hogy nem ez a mai ember ízlése – „savanyú a szőlő”. Az Ellenfél tényleg képes engedélyezni értékek megjelenését, gyakorlását, ha ezek az értékek mélyebb lelki életen, vagy színvonala-sabb műveltségen kívül mást nem adnak, s így közvetlenül nem is mozgósítanak semmire. Mivel tudunk ezek mellett szolgálni a jámbor, elkápráztatott hívőnek? Fogyatékoságainkkal, hibáinkkal, lustaságunkkal, „erőszakosságunkkal” kétségtelenül. Hogyan mérközik meg egy ütött-kopott fafuruylás az Állami Hangversenyzenekarral?

Mit látok?

Új generációt, amely készen kapja az általunk kialakított közösségi formákat, s nem mindig vállalja, gyakran nyugnek érzi azokat. Szülőként, már megtanultam, hogy négy gyerek közül háromnak nem kell az az ifjúsági könyvsorozat, amit fáradtságosan összegyűjtöttem, hogy nehézség nélkül hozzájussanak ahhoz, ami nekem – az ő korukban – nem volt. Azt is átéltem, hogy a gyerekeim éppen nem azokkal barátkoztak, akiket kiszemeltünk nekik. A párválasztás is általában a szülők megkérdezése nélkül történik. Az okos szülők rendszerint tudomásul veszik a tényeket, hogy el ne rontsák a jövőt. Nyugtassuk magunkat azzal, hogy nem magunknak neveljük sem gyermekeinket sem közösségbeli barátainkat? Istennek nevelünk, de e kétségtelen igazság mellett néha boldogtalan vagyok, mert úgy érzem: időt és fáradtságot kímélhetnék meg, ha türelmesebben, empatikusabban beszélnék meg közös dolgainkat. Itt már nemcsak könyvekre, barátokra, élettársra gondolok, hanem arra a szellemi, hitbeli, cselekvésbeli örökségre is, amelyet szeretnénk átadni az utódoknak. Biztos, hogy mi is a magunk útját akartuk járni és ezt a jogot nem vitathatjuk el a következő nemzedéktől sem, mégis úgy érzem, hogy jó dolog odafigyelni a nagyobb tapasztalatú emberekre. Sajnos, nekem is csak akkor jutott eszembe, hogy ezt vagy azt meg kellett volna kérdezniem apámtól, amikor már nem élt.

És még?

Nem lennék igazságos, ha nem mondanám el, hogy látok tanúságtévő, fiatalokat és öregeket, egyaránt. Bízom,

hogy tovább viszik – nem a cégért – hanem a gondolkodásmódot. Azt a látást, amely változó korokban új eszmeként kerekít új köntöst magának, hogy megfeleljen az idők változásának. Nem vagyok sötétben látó. Amíg gyermekek születnek, addig a statisztika törvényei szerint fele fiú, fele lány lesz. Átlagosan lesznek okosak és buták az emberek, de ebből engem most csak az érdekel, hogy törvényszerűen meg fognak születni, sőt már köztünk is vannak azok, akik új meglátásokkal, új stílussal fogják tovább építeni Isten Országát. Bár időnkint nyelnem kell egyet, ha maradi, megcsontosodott tulajdonságokat veszek észre magamban, inkább akarom magam maradinak mondani, mint a „mai fiatalokról” szónokolni. A mai fiatalok ugyanabból az anyagból vannak, mint a régi fiatalok, a mai fiatalok java ugyanúgy fog húzni a jövőben, mint az öreg fiatalok java. Ők majd meglátnak valamit abból, amiért mi csak a remény erejében dolgozunk. Azt kívánom nekik, hogy ezek a beteljesült remények indítsák őket saját reménybeli céljaik munkálására.

(A tömegbázisról és az elitéről)

Még két dolgot szeretnék említeni. Az egyik a tömegbázis kérdése. Erőszakmentes példaképeinknek volt tömegbázisa. Kikre gondolok most? Gandhira, Kingre, Dom Helder Camara vagy Arns bíborosra. Gandhi mögött ott állt India, King mögött sok millió néger, a Latin-Amerikai püspökök mögött a földnélküliek, a „slum”-ok és a „bidonville”-ek lakói, az emberi létfeltételekért küzdő munkások és parasztek tömegei. Mögöttünk kik állnak? Mit tudunk mi ígérni a tömegeknek? Függetlenséget? Az – a körülményekhez képest – megvan. Polgári jogokat? Sokat fejlődött e téren országunk. Magasabb életszínvonalat? Ezt az egyház nélkül is biztosítani tudja országunk. Nyugodt lelkiismeretet, tartalmas életet? Úgy tűnik, minden becsületes embernek nyugodt lehet a lelkiismerete, akár hívő, akár nem hívő. Nacionalista célkitűzéseket? Isten mentsen!

Ne álmodozunk nagy tömegbázisról. Egy percig sem akarom kétségbe vonni Gandhi szent nagyságát, de az erőszakmentességet kemény önuralommal vállaló indus nemcsak Istenért, hanem India szabadságáért is harcolt. Vagy éppen fordítva? Bámulom King bátorságát és lelki erejét, de azt hiszem, hogy a vallásos és erőszakmentes néger nemcsak Istenért, hanem önmaga polgári jogaiért is harcolt. Vagy éppen fordítva? Elismeréssel adózom a brazil püspökök halálkommandókat megvető bátorságának és igazi szegénységének, ugyanakkor azonban azt hiszem, hogy a campesinok és a gyári munkások nemcsak Istenre gondolnak, amikor erőszakmentesen küzdenek felemelkedésükért, hanem körülményeik megjavítására is. Vagy éppen fordított a sorrend? Gondoljatok a „a szent kísérletre”. Nekünk ez a Jézus kell! Az az Isten, aki melléktermékként felszabadítja Indiát, megteremti a feketék jogait, kivívja a proletár szabad választó jogát. Emellé az Isten mellé tömegek fognak felzárkózni, még ha kénytelen-kelletlen erőszakmentesnek is kell lennie. Mi mögénk nem fog felzárkózni százezres tömeg sem, mert ígértünk